

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Одним із фундаментальних національних інтересів України в сучасних умовах є ефективне збереження під час триваючої збройної агресії та ефективне поствоєнне відновлення, подальший сталий розвиток національної економіки. Такий розвиток вимагатиме наявності дієвого механізму правового регулювання, орієнтованого на створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності і задоволення економічних потреб суспільства.

Економіка України в реаліях сьогодення потребує невідкладного системного, заснованого на комплексному підході, реформування господарського законодавства. Одним із пріоритетних напрямків такого реформування є наближення українського законодавства до норм та стандартів, директив Європейського Союзу (далі – ЄС) з огляду на загальний євроінтеграційний поступ України, імплементація угод СОТ, розвиток капіталу та організованих товарних ринків (включаючи створення інтегрованого центру для капіталів та товарних ринків), цифровізація економіки та адміністративних послуг, надання податкових та митних стимулів для широкого залучення інвестицій, створення фондів відбудови тощо.

Гармонізація законодавства Україна загалом та господарського законодавства зокрема з нормами й стандартами ЄС є одним із центральних завдань у процесі підготовки до вступу в ЄС. Важливо, щоб Україна поступово й послідовно приймала та адаптувала правові норми ЄС, що забезпечить стабільність у регіоні, посилить економічну співпрацю та зміцнить безпеку. Це обумовлює необхідність прийняття нового системоутворюючого, комплексного, сучасного кодифікованого акта європейського типу.

Проблеми, які потребують розв'язання

Сучасний стан правового регулювання організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності характеризується низкою проблем, серед яких:

множинність актів господарського законодавства, яке налічує близько 500 лише базових законів, а також надмірну кількість взаємонеузгоджених спеціальних законів, підзаконних нормативно-правових актів господарського законодавства, підрахунок кількості яких не видається можливим. З прийняттям Закону України від 09.01.2025 №4196-ІХ «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», декодифікацією вітчизняного господарського законодавства, ситуація погіршуватиметься;

невпорядкованість і суперечливість підходів щодо визначення організаційно-правових форм господарювання, видів суб'єктів господарської

діяльності, наявність протиріч і прогалин у визначенні їх правового статусу, відсутність заохочень стосовно корпоративної соціальної відповідальності таких суб'єктів;

порушення розумного балансу у визначенні ступеня і меж участі органів державної влади і місцевого самоврядування в господарських відносинах, неефективність управління підприємствами державного і комунального секторів економіки, недостатність економіко-правових стимулів для реалізації масштабних інфраструктурних проектів на засадах публічно-приватного партнерства, недосконалість підходів до надання державної допомоги суб'єктам господарювання, застосування окремих засобів державного регулювання та здійснення державного контролю й нагляду у сфері господарювання;

недосконалість порядку розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, неповна відповідність системи контролю за допустимістю державної допомоги для конкуренції правовим актам Європейського Союзу;

недостатній рівень правового забезпечення використання майна при організації та здійсненні господарської діяльності, відсутність правової основи економічного обороту віртуальних активів, зростання тенденції до тінізації економіки;

відсутність чітких, системних правових положень щодо способів і правових форм комерціалізації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання;

недосконалість правових засад ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарювання;

недостатня і нечітка правова регламентація щодо укладання, виконання та припинення договорів у сфері господарювання;

відставання правового регулювання від існуючої практики та тенденцій щодо цифровізації господарської діяльності, використання у цій діяльності новітніх електронних та інших технологій, поширення електронної комерції, обігу віртуальних активів, впровадження смарт-контрактів тощо;

низький рівень забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин;

недосконалість положень щодо відповідальності за вчинення суб'єктами господарювання правопорушень окремих видів, часткова невідповідність потребам сьогодення переліку підстав такої відповідальності та санкцій за вчинення правопорушень у сфері господарювання;

надмірна зарегульованість і водночас наявність прогалин, протиріч у регулюванні діяльності в окремих галузях і сферах економіки;

несприятливість правових умов для здійснення інноваційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної діяльності, інтеграції України у світовий економічний простір;

суперечливе визначення спеціальних режимів господарювання (господарська діяльність у Збройних Силах України, господарська діяльність в умовах надзвичайного стану, проведення ООС тощо).

Зазначені проблеми у правовій площині поряд із іншими чинниками негативно впливають на стан економіки України, що проявляється, зокрема, у високому рівні її «тінізації», обмеженні підприємницької ініціативи, скороченні промислового виробництва, низькій привабливості України для іноземних інвесторів.

Обґрунтування доцільності модернізації господарського законодавства України

Розв'язанню окреслених проблем сприятиме проведення модернізації господарського законодавства України (далі – модернізація), що полягатиме у комплексному перегляді наявного масиву законів, які регулюють відносини щодо організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності, з подальшою підготовкою та прийняттям нової кодифікації такого законодавства європейського зразка.

На доцільність модернізації та напрацювання нової кодифікації як оптимальної форми систематизації господарського законодавства вказують, зокрема:

необхідність забезпечення стабільності і послідовності у розвитку господарського законодавства, збереження та подальшого вдосконалення низки раніше прийнятих норм такого законодавства, ефективність яких підтверджена практикою;

позитивний зарубіжний досвід, в тому числі досвід європейських країн, де прийнято такі (економічні, комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Мальта, Нідерланди, ФРН, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія та ін.) для окремого регулювання відносин у сфері економіки;

потреба адаптації господарського законодавства України до права Європейського Союзу, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з Європейським Союзом;

потреба закладення стійких, розрахованих на тривале застосування моделей організації та здійснення господарської діяльності (її регулювання), що в умовах динамічного розвитку економічних відносин певною мірою попереджуватиме виникнення прогалин у їх правовому регулюванні;

наявність багаторічних ґрунтовних наукових напрацювань в галузі господарського (підприємницького, комерційного, корпоративного, конкурентного, інвестиційного) права та достатньої кількості досвідчених науковців і практиків, здатних долучитися до проведення модернізації.

Мета та завдання модернізації господарського законодавства

Метою модернізації є оновлення правової парадигми організації та здійснення господарської діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємоузгодження публічних та приватних інтересів у регулюванні господарської діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення.

Завданнями модернізації є:

вирішення проблеми множинності актів господарського законодавства; спрощення, скорочення та угруповання масиву законів, що становлять правову основу господарської діяльності на засадах зрозумілості, виконуваності та системності; досягнення несуперечливості та стабільності дії актів господарського законодавства, закладення підґрунтя для послідовного та логічного розвитку такого законодавства;

зосередження в новому кодифікованому акті господарського законодавства норм прямої дії, що визначатимуть основні засади, регулюватимуть ключові (базові) питання відносин з організації та здійснення господарської діяльності, з урахуванням правозастосування, сучасних економічних реалій;

підготовка системних, взаємоузгоджених змін та доповнень до інших нормативно-правових актів господарського законодавства;

узгодження модернізованого господарського законодавства із основними засадами рекодифікованого цивільного законодавства;

імплементация прогресивного зарубіжного досвіду законодавчого регулювання економічних відносин, адаптація господарського законодавства України до права ЄС;

втілення в господарське законодавство принципів сталого розвитку, які у триєдиному взаємозв'язку екологічного, соціального та економічного компонентів мають справити вирішальний вплив на формування та реалізацію основних напрямів державної економічної політики;

конкретизація правових засад організації і здійснення економічної господарської діяльності, заохочення суб'єктів такої діяльності до дотримання правового економічного порядку; уточнення положень щодо об'єктивно зростаючої ролі саморегулювних організацій у визначенні правил здійснення підприємництва на товарних ринках;

удосконалення нормативного масиву щодо правового статусу суб'єктів господарювання, перегляд та осучаснення організаційно-правових форм господарювання відповідно до європейських підходів;

напрацювання нових положень щодо участі держави і територіальних громад у господарських відносинах відповідно до найкращих світових практик

та інвестиційних стимулів;

уточнення правил щодо розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, оцінювання допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для конкуренції;

удосконалення правового режиму майна, що залучається у господарський оборот і використовується для здійснення господарської діяльності;

визначення загальних засад комерціалізації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання, конкретизація правових форм і порядку введення таких прав до економічного обороту, підстав і способів використання цих прав у вказаній сфері;

доопрацювання базових законодавчих положень з питань ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарської діяльності;

системне правове закріплення особливостей укладання, виконання та припинення договорів у сфері господарювання;

унормування умов та правил електронного господарювання, правове врегулювання дистанційних відносин підприємців з державою;

удосконалення положень щодо способів захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин;

систематизація та оптимізація підстав, видів і процедур застосування господарсько-правової відповідальності;

усунення недоліків законодавства щодо здійснення діяльності у базових галузях і сферах економіки (будівництво, транспорт, фінансова діяльність тощо);

закріплення положень, спрямованих на активізацію інноваційної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності;

оновлення положень законодавства з питань ведення господарської діяльності в умовах спеціального правового режиму (під час запровадження (в період) надзвичайного чи воєнного стану тощо).

Теоретична та емпірична основа і концептуальні орієнтири модернізації господарського законодавства

Модернізація має ґрунтуватись на таких **теоретичних засадах**:

урахування виявлених тенденцій правового, економічного, політичного і соціального розвитку нашого суспільства;

використання системного підходу у процесі узгодження нормативно-правових актів поміж собою на різних рівнях і в різних площинах;

врахування особливостей окремих підгалузей господарського права і їх впливу на розвиток господарського законодавства загалом;

застосування «пакетного» підходу до оновлення законодавства;
використання наукових результатів як вітчизняних, так і зарубіжних
вчених у галузі права і економіки.

Емпіричну основу проведення модернізації господарського
законодавства мають скласти:

нормативно-правові акти вітчизняного господарського законодавства та
суміжних галузей;

нормативно-правові акти щодо підприємництва (комерції) інших країн,
право ЄС, міжнародні конвенції, договори та інші документи;

правозастосовна практика: судова, відповідних органів державної влади
та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання;

статистичні відомості; дані вибірових обстежень і опитувань експертів і
спеціалістів у відповідних галузях тощо.

Концептуальними орієнтирами модернізації господарського
законодавства мають бути:

досягнення цільової спрямованості господарського законодавства;

дотримання економічних пріоритетів у розвитку господарського
законодавства;

посилення соціальної спрямованості господарського законодавства;

внутрішня та зовнішня гармонізація господарського законодавства;

забезпечення рівного підпорядкування суб'єктів економічних відносин
правовому економічному порядку, заснованого на поєднанні обов'язкових
приписів, автономних рішень та рекомендацій.

Очікувані результати модернізації господарського законодавства

Проведення модернізації у формі напрацювання нової кодифікації
сприятиме покращенню умов ведення господарської діяльності в Україні,
загального соціально-економічного стану країни.

Дозволить забезпечити, зокрема:

досягнення правової визначеності основних засад господарської
діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення
законодавства України до права ЄС;

упорядкованість організації і здійснення господарської діяльності на
більш високому рівні;

взаємоузгодженість нормативно-правових актів, що регулюють
відносини у сфері економіки, відповідність законодавства сучасним потребам
суб'єктів господарювання;

підвищення рівня ділової активності суб'єктів господарської діяльності,
дотримання ними правил провадження цієї діяльності, розширення кола таких
суб'єктів;

оптимальне поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції
економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері;

системне усунення корупційних ризиків в економічних відносинах;
розвиток добросовісної конкуренції, створення сприятливого
інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності;
створення нових робочих місць, підвищення доходів і зниження рівня
бідності населення, зменшення соціальної нерівності в суспільстві;
розвиток високотехнологічних виробництв, покращення якості товарів і
послуг, підвищення експортного потенціалу українських виробників;
посилення дієвості захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання;
єдність відповідної правозастосовної (в тому числі судової) практики;
зменшення кількості економічних правопорушень, господарських спорів,
які підлягають судовому розгляду;
виведення принципів господарювання на рівень дієвих інструментів
вирішення господарських спорів.

Відомості про позитивний досвід європейських країн, де прийнято економічні (комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси

Окремим предметом правового регулювання економічні (господарські, підприємницькі, торговельні, комерційні, купецькі тощо) відносини стали, постаючи з часів Візантійської імперії (Книга Єпарха), а на території українських земель, зокрема, з Руської правди (XI-XIV ст.), Магдебурзького права (XIV ст. – до початку XVIII ст.), промислового права (початок XVIII ст. до початку XX ст.) і залишаються дотепер в більшості країн світу.

Світова історія розвитку економічного (господарського) законодавства свідчить, що закони у вигляді окремих кодексів (комерційних, підприємницьких, торгових, економічних) приймаються і діють у державах різних регіонів світу – у Північній та Центральній Америці (США, Панама, Сальвадор), в Європі (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Латвія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія), на Близькому Сході (ОАЕ, Оман) у Східній та Південно-Східній Азії (Корея, Таїланд, Японія) тощо. Цілком очевидно, що норми цих кодексів, чимало з яких було прийнято протягом останніх 20-30 років, покликані врегулювати не торговельні відносини у вузькому їх розумінні, а відносини у сфері економіки (підприємництва, господарювання) з позицій поєднання, взаємоузгодження приватних та публічних інтересів. Останніми прикладами спеціального регулювання господарських (підприємницьких) відносин є: у 2012 р. – Комерційний кодекс Туреччини, що набув сили у 2018 р., у 2013 р. – Кодекс економічного права Бельгії, у 2015 р. – Підприємницький кодекс Республіки Казахстан. Парламент Іспанії з 2014 року розглядає проект нового Комерційного кодексу. Краший зарубіжний досвід може бути успішно використаний у модернізації, та також напрацювання нової кодифікації економічного (господарського) законодавства України.

Варто відзначити комплексний характер сучасних комерційних кодексів, що спрямовані на узгодження публічних та приватних інтересів у сфері бізнесу, містять поряд із приватноправовими положеннями також публічно-правові вимоги до комерційної діяльності, правила публічної звітності, конкуренції, ціноутворення, реєстрації підприємств, банкрутства, захисту прав споживачів та, навіть, правила судоустрою і кримінальні норми (наприклад, Комерційний кодекс Франції 2000 р. тощо).

Сучасні європейські кодекси, що регулюють економічні відносини можна поділити на ті, що за основу взяли компіляцію економічного законодавства (це Комерційний кодекс Франції, Підприємницький кодекс Австрії, Комерційний кодекс Туреччини, для яких характерним є регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання, корпоративного права, бухгалтерського обліку, аудиту) та ті, що взяли за основу імплементацію права ЄС. Так, Економічний

кодекс Бельгії став основою для імплементації економічних директив ЄС. Він прямо містить посилання на директиви ЄС, що імплементуються та регулює наступні сфери економічного життя: конкуренція, захист прав споживачів, бухгалтерський облік, аудит, розрахункові та кредитні послуги, якість товарів, захист прав споживачів, договори про комерційне представництво, право електронної комерції, позасудові та судові процедури врегулювання спорів, антикризові регулювання. При цьому корпоративні правовідносини врегульовано окремим Корпоративним кодексом Бельгії, що набув чинності 01 травня 2019 року.

**Порівняльна таблиця
основних елементів структур відповідних кодифікованих актів
окремих країн світу**

	Заг. положення, суб'єкти, реєстр	Господ. товариств а	Бух. облік, звітність	Госпо- дарські. договори (або їх окремі види)	Конкуренція	Цінні папери	Вільні професії
Комерційний кодекс (КК) Німеччини	+	+	+	+			
КК Франції	+	+		+	+	+	+
КК Австрії	+	+	+	+			
КК Туреччини	+	+	+				
КК Іспанії	+	+		+			
КК Чехії	+	+	+	+	+		
КК Естонії	+	+					